

HEZÂRESPİLER

(bk. LUR-ı BÜZÜRG).

HEZARFEN AHMED ÇELEBİ

Yaptığı özel bir aletle İstanbul'da Galata Kulesi'nden havalanarak Boğaz'ı geçip Üsküdar'a indiği rivayet edilen Türk bilgini.

XVII. yüzyılda yaşayan Ahmed Çelebi'yle ilgili bilgiler sadece Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sine dayanmaktadır. Çeşitli fen ve sanatlardan anladığı için "bin fenli" anlamında Hezarfen unvanıyla anılan Ahmed Çelebi uçuş ile ilgili araştırma ve deneylerini Okmeydanı'nda yapmıştır. Rüzgârın şiddetli olduğu sıralarda "kartal kanatları" olarak nitelendirilen aletle defalarca uçmuş, böylece rüzgâra karşı uçuşun kaldırma kuvveti temin edeceği kanaatine varmıştır. Daha sonra da Galata Kulesi'nden havalanarak İodos'a karşı uçmuş ve Üsküdar'da Doğançılar meydanına inmiştir. Bu olayı Sarayburnu'nda Sinan Paşa Köşkü'nden seyreden devrin padişahı IV. Murad Ahmed Çelebi'ye 1 kеше altın ihsan etmiş ve "Bu âdem pek hafv edilecek bir âdemdir, her ne murad edirse elinden gelir, böyle kimselerin bekası câiz değil" diyerek Cezayir'e sürgün etmiştir (Evliya Çelebi, I, 670).

Hezarfen Ahmed Çelebi'nin Galata Kulesi'nden Doğançılar'a kadar 3200 metrelik mesafeyi uçuşu, kol ve kas gücüyle kuşları takliden kanat çırpması ile mümkün değildir. Günümüz aerodinamik bilimin ışığı altında incelendiğinde bu uçuşun, ancak hava akımlarından faydalanarak yükselip ilerleyebilen, bugün daha ziyade tatil yörelerinde amatör bir spor olarak yapılan ve yekpare kanatlarla havada kalıp süzülme esasına dayanan bir çeşit basit planörle mümkün olabileceği sanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 670; Yavuz Kansu - Sermet Şensöz - Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler*, Ankara 1971, s. 36-38; Yavuz Kansu, "Planör", *TA*, XXVII, 54-55; "Hezarfen Ahmed Çelebi", *ML*, V, 816.

MUSTAFA KAÇAR

HEZARFEN İBRÂHİM EDHEM

(bk. EDHEM EFENDİ, Hezarfen).

HEZARGRAD

Kuzeydoğu Bulgaristan'da bugün Razgrad adıyla anılan eski bir Osmanlı şehri.

Ruşçuk'un 60 km. güneydoğusunda Varna-Ruşçuk demiryolu üzerinde, Ak Lom ırmağı kıyısında bulunmaktadır. Deliorman bölgesi sınırında yer alan şehir, XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde Vezîriâzam Makbul İbrâhim Paşa tarafından, Osmanlı hâkimiyeti öncesinden beri Alevî-kızılbaş temayüllü Türkmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı kesimde Sünnî İslâm'ı kuvvetlendirmek amacıyla inşa edilen külliyein etrafında kurulmuş olup camileri, mescitleri, hamamları, tekkeleri ve mahalleleriyle kısa sürede bir Türk İslâm merkezi haline gelmiştir.

Bugünkü Hezargrad'ın bulunduğu yerde daha eski bir yerleşmenin olup olmadığı bilinmemekle birlikte eski bir Roma şehri olduğu sanılan Abrittus'un harabeleri 2 km. kadar güneyde yer almaktadır. Milâttan sonra VI ve VII. yüzyıllardaki Slav istilâsı sırasında bu eski Roma şehri harabeleri üzerinde iskânın sürdüğü tesbit edilmektedir. Yapılan araştırmalar, Uz ve Peçenekler'in akınları ile bölgenin tahribata uğradığı 1000 yılından kısa bir süre sonra buradaki Slav-Bulgar varlığının sona erdiğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde hemen hemen bütün Kuzeydoğu Bulgaristan kesimindeki yerleşmeler ortadan kalkmış, halk Balkan dağlarına ve bunların eteklerindeki vadilere çekilmişti. Bu şiddetli akınlar Bizans kroniklerinden çok iyi bilinmekte ve yapılan arkeolojik kazıların sonuçları ile de teyit edilmektedir. XIII. yüzyılda ise Hezargrad bölgesinin doğusundan daha verimli olan batı kısmında, Balkan eteklerinden gelen Bulgar kolonistler tarafında yeni yerleşim birimleri kurulmuş, doğu kesimindeki az yağmur alan, suyu kıt bölge büyük ölçüde boş kalmıştır.

Bölgeye yönelik ilk Osmanlı akınları XIV. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşti. Vezîriâzam Çandarlı Ali Paşa 1388-1389 kışında bu bölgeyi ele geçirdi, 1393'te ise fetih tamamlandı. Fetihden sonra bu küçük ve yerleşmeye açık olmayan bölge Çernova (Çerven) kazasının bir parçasını teşkil etti. Ayrıca Tuna üzerindeki Rusçuk'u Şumnu ve Trakya'ya bağlayan eski

ve önemli bir yol Hezargrad'ın bulunduğu yerin batısından geçmekteydi.

Bulgar tarihçileri, Hezargrad'ın XIV. yüzyılın sonlarına kadar önemli bir Bulgar şehri ve iş merkezi olduğunu, Osmanlı fethiyle buranın tamamen yakılıp yıkıldığını, halkının katliama uğradığını veya kovulduğunu iddia etmekte, tahrip edilen bu şehrin eski Abrittus'un harabeleri üzerinde kurulmuş bulunduğunu ileri sürmektedirler. Ancak XII, XIII ve XIV. yüzyıl Bizans ve Bulgar kroniklerinde böyle bir bilgiye rastlanmadığı gibi arkeolojik çalışmalar, bu eski yerleşme merkezinin 1000 yılından kısa bir süre sonra dağıldığını açık olarak göstermektedir. Ayrıca Abrittus kalıntılarının, Bulgarca bir şahıs ismi ve aynı zamanda eski bir Slav yağmur tanrısının adı olan Hràz'in şehri anlamında "Hràzgrad" şeklinde adlandırıldığı da belirtilmektedir. Hoca Sâdeddin Efendi'nin eserinde geçen Hezargrad yazılışının buna delil olarak gösterilmesi ise doğru olmamalıdır. Zira bu eserde "Çetr-Hezar" kelimesi geçmekte ve bu da Ali Paşa tarafından ele geçirilen şehirlerin adlarını sıralayan Neşrî'nin eserinden alınan bilginin yanlış aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hezargrad bölgesini içine alan Niğbolu sancağına ait 1479 ve 1485 tarihli defterlerde ve 1516 tahririnin kaybolmuş bir parçasının da yer aldığı 1530'da tanzim edilmiş Rumeli eyaleti icmal defterinde (BA, TD, nr. 370) Hezargrad adına rastlanmamaktadır. Bu defterler, Hezargrad'ın bulunduğu bölgenin XV. yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş Anadolu'dan gelen göçmenlerin yerleşmelerine sahne olduğunu açıkça göstermektedir. Bu göç ve koloni hareketi sonucunda bölgede irili ufaklı yeni birçok köy kuruldu. Özellikle 1525'ten sonra bu hareket hız kazandı ve 1550'ye kadar aynı şekilde sürdü. Kolonileşmeden önce bu bölgede, Şeyh Bedreddin hareketi sırasında da devlet için sıkıntı kaynağı olan küçük bir gayri Sünnî Türk nüfusu bulunmaktaydı. Torlak (bugün Hlebarevo) adlı köy kolonizatör dervişler tarafından tesis edilmişti, ayrıca XVI. yüzyılda yeni kurulan köyler arasında "aşıklar, sūfîler, abdallar" gibi adlar taşıyan köyler de buna benzer bir iskâna sahne olmuştu. Hezargrad'ın doğu kesiminde Deliorman'da Ortaçağ Bulgar Devleti zamanından kalma Kalovo, Çerkovna, Lipnik veya Hârşovo gibi köyler mevcudiyetlerini sürdürmüştü. Ancak bu köylerin nüfusu, XIV. yüzyıldaki genel demografik azalma ve halkın dağ köylerine ve vadile-

HEZARFEN HÜSEYİN EFENDİ

(bk. HÜSEYİN EFENDİ, Hezarfen).